

IMPORTANCE OF THE IDEOLOGY OF THE SOCIAL STATE FOR MODERN UZBEKISTAN

Shahobjon Kubatov

Doctor of Philosophy (PhD)

Independent Researcher at Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan,

shahobjon.k1995@gmail.com

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: welfare state, national interests, legal consciousness, rule of law, education, state form, spiritual unity, democracy, Constitution, social justice

Received: 01.07.25

Accepted: 02.07.25

Published: 03.07.25

Abstract: This article explores the relevance of the welfare state concept within the context of Uzbekistan's evolving legal consciousness and national statehood. The author provides a philosophical and political reflection on the integration of the social state model into the socio-cultural and historical framework of Uzbekistan. The paper analyzes the gap between ideal and real legal consciousness, emphasizing the pedagogical and institutional prerequisites necessary for constructing a socially just state. Particular attention is given to the role of spiritual unity, national education, and moral-legal values in shaping an inclusive, resilient society aligned with constitutional principles.

IJTIMOY DAVLAT G'OYASINING ZAMONAVIY O'ZBEKISTON UCHUN AHAMIYATI

Shahobjon Kubatov

mustaqil tadqiqotchisi, falsafa doktori (PhD)

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti

shahobjon.k1995@gmail.com

Toshkent, O'zbekiston

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: ijtimoiy davlat, milliy manfaatlar, huquqiy ong, huquqiy davlat, tarbiya, davlat shakli, ma'naviy birlik, demokratiya, Konstitutsiya, ijtimoiy adolat.

Аннотация: Mazkur maqolada ijtimoiy davlat g'oyasining O'zbekiston davlatchiligi va huquqiy ong kontekstidagi zamonaviy talqini tahlil qilinadi. Muallif milliy manfaatlar, huquqiy ong, davlat shakli, madaniy birlik va tarixiy xotira asosida ijtimoiy davlat konsepsiyasining falsafiy-

siyosiy ildizlarini ochib beradi. Shuningdek, maqolada ijtimoiy davlat modelini shakllantirishga xos bo'lgan asosiy institutsional va axloqiy shart-sharoitlar, ularning milliy ong bilan uyg'unligi muhokama qilinadi. Bugungi O'zbekiston sharoitida real, ideal va optimal davlat shakllari o'rtasidagi tafovutni ko'rsatish orqali, muallif ijtimoiy davlatning amaliy qurilishi uchun zarur bo'lgan fundamental falsafiy va pedagogik asoslarni ilgari suradi.

ЗНАЧЕНИЕ ИДЕИ СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА ДЛЯ СОВРЕМЕННОГО УЗБЕКИСТАНА

Шахобджон Кубатов

Независимый исследователь, Доктор философии (PhD)

Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека

shahobjon.k1995@gmail.com

Тошкент, Ўзбекистон

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: социальное государство, национальные интересы, правосознание, правовое государство, воспитание, форма государства, духовное единство, демократия, Конституция, социальная справедливость.

Аннотация: В статье рассматривается концепция социального государства в контексте формирования правосознания и национальной государственности в Узбекистане. Автор философски и политически обосновывает необходимость адаптации модели социального государства к культурно-историческим реалиям и правовому менталитету узбекского народа. Анализируется разрыв между идеальным и реальным правосознанием, а также формулируются условия, при которых возможна институционализация социальной государственности. Особое внимание уделяется роли национального воспитания, духовного единства и этико-правовых ориентиров в построении справедливого и устойчивого общества.

Hech kimga sir emaski, O'zbekiston so'nggi o'ttiz to'rt yil ichida iqtisodiyot va siyosatdagi turli inqirozlardan tashqari, chuqur ong inqirozini ham boshdan kechirdi. U shundan iboratki, amalga oshirilayotgan islohotlar davlat fuqarolari tomonidan to'g'ri qabul qilinmayapti, bu esa ularning samaradorligini keskin pasaytirmoqda. Olimlarimizning bunday vaziyatni bartaraf etish milliy davlat g'oyasini amalga oshirish, ya'ni «o'zbek milliy madaniyatini o'rab oladigan va unga xizmat qiladigan» tuzumni yaratish zarurati bilan bog'liq deb hisoblaganlar va shunday deb hisoblaydilar.

Bugungi kunda davlat-huquqiy jihatdan monoetnik davlatchilikni inkor etishni ifodalovchi o'zbek g'oyasiga qiziqish qayta tiklanmoqda. Bu – ma'naviy jihatdan birlashgan ko'p millatli (polietnik) davlat g'oyasi, ko'p millatli o'zbek xalqi g'oyasidir.

Yangi O'zbekistonning kelajagini o'ylash va uni tafakkurda tayyorlashda uning tarixiy, milliy, diniy, madaniy, davlatchilik asoslari va manfaatlaridan kelib chiqish zarurligi haqidagi tushunchalar shakllanmoqda. Biz ularni sotishga ham, umumxalq boyligimizni sovurishga ham jur'at etolmaymiz. Biz O'zbekiston nomidan hech kimga hech narsa va'da qilolmaymiz. Biz unga va faqat unga sodiq bo'lishimiz kerak.

Bizning fikrimizga ko'ra, milliy davlat g'oyasi – bu ijtimoiy davlat g'oyasining muayyan xalq hayotidagi in'ikosidir. Shu tariqa u mavhumlik emas, balki jonli birlik, xalq ruhiyatining in'ikosiga aylanadi.

Bu yerda ma'lum bir izoh talab qilinadi. Biz yuqorida ijtimoiy davlat g'oyasini amalga oshirishning uch shaklini qayd etgan edik, bunda siyosiy shakllar xalqning mavjud (real), optimal va ideal huquqiy ongiga mos kelishi kerak. Bu o'rinda milliy davlatchilik g'oyasi optimal huquqiy ongdan kelib chiqadigan aynan ikkinchi yo'nalishning in'ikosidir.

Ideal huquqiy ong uchta aksiomaga asoslanadi: (1) o'z ma'naviy qadr-qimmatini his qilish; (2) o'z-o'zini majburlash va boshqarish qobiliyati;

3) odamlarning bir-biriga bo'lgan o'zaro hurmati va ishonchi. Bu aksiomalar insonni mustaqillikka, erkinlikka, hamjihatlikka, o'zaro hamjihatlikka o'rgatadi. Lekin hamma ham shunday huquqiy ongni tarbiyalash mumkinmi? Bo'lishi mumkin emas. Shuning uchun ideal davlat bo'lishi mumkin emas.

Milliy g'oyaning qirralari o'zbekning fe'l-atvorini, turmush tarzini belgilaydi. Odamlar idealga ergashishdan faqat ichki mo'ljallari sifatida foydalanish mumkin bo'lgan shafqatsiz voqelikda yashaydilar. «Axloq yaxshilanmasa, o'rganayotgan narsalarni tushunmasalar, ezgulik (insonparvarlik, yuksak axloq) haqida bilsalar-da, unga ergashishga qodir bo'lmasalar va yomon xatti-harakatlarni tuzatishga qodir bo'lmasalar, men xafa bo'laman», – degan edi Konfutsiy. Shuning uchun, bizning fikrimizcha, faqat tashqi iqtisodiy, siyosiy va shu kabi birlikka emas, balki ma'naviy birlikka asoslangan haqiqiy davlatni barpo etishda kerakli narsani mumkin bo'lgan narsa bilan uyg'unlashtira olish to'g'ri bo'ladi.

Bu yerda ideal mo'ljallarni aniqlashdan tashqari, metodologik masala, ularni muayyan davlat – O'zbekiston hayotida amalga oshirish masalasi yuzaga keladi.

Shuni tushunish kerakki, shaxsda ommaviy (davlat) manfaatni shakllantirish, aytish mumkinki, «ona suti bilan singadigan» xususiy manfaatdan ko'ra murakkabroqdir. Insonning butun hayoti mulk bilan bog'liq, davlat birligi ma'nosini anglash esa yillar o'tishi bilan keladi. Onglilikka erishish uchun ommaviy qiziqishni o'rganish, u haqda fikr yuritish, uni aniq farqlash

va jiddiy ijro etish lozim. Shuning uchun huquqiy ongni shakllantirishni aynan ommaviy manfaatlar to'g'risidagi bilimlarni to'plashdan va bolalikdan boshlash kerak.

Bugungi kunda O'zbekistonning har bir to'laonli fuqarosi anglab yetishi zarur bo'lgan qanday davlat manfaatlari bor?

Biz ularning quyidagi iyerarxiyasini taklif qilamiz:

birinchidan, O'zbekistonning davlat sifatida xavfsizligi ikki asosiy elementdan iborat: O'zbekiston suverenitetini ta'minlash, uni tashqi va ichki tahdidlardan himoya qilish; uning hududiy yaxlitligini ta'minlash, chegaralarini belgilash, ularning daxlsizligi. Mamlakatning butun ichki va tashqi siyosati u yoki bu tarzda uning xavfsizligini mustahkamlashga bo'ysundirilishi kerak;

ikkinchidan, bu o'zbek etnosining demografik xavfsizligi bo'lib, xitoyliklar, ruslar va boshqalar tomonidan chet eldan depopulyatsiya va keng ko'lamli etnik ekspansiyani bartaraf etish, relokant va norezidentlarni o'zbek madaniy muhitiga moslashtirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish bilan bog'liq;

uchinchidan, O'zbekistonning madaniy-tarixiy an'analarini saqlab qolish va rivojlantirish. O'zbekistondagi hozirgi inqirozli ijtimoiy-iqtisodiy holatni keltirib chiqargan omillardan biri milliy an'ana va xususiyatlarimizning unutilishi bo'ldi. «Iymonsizlik, xudosizlik, ruhsizlik va moddiyunchilik»ni bartaraf etish uchun Markaziy Osiyo birligi g'oyasini va o'zbek mafkurasining birlashtiruvchi bo'g'ini bo'lgan islom g'oyasini qayta tiklash zarur. Bu o'rinda o'zbek hayotining eng asosiy, hukmron mazmunini tashkil etgan va hozirgi kunda oddiy o'zbeklarning ustuvor ma'naviy qiziqishi bo'lgan din ko'proq dolzarblik kasb etadi;

to'rtinchidan, O'zbekistonning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish manfaatlari. Milliy manfaatlardan kelib chiqish – bu avvalo ichki sinfiy muvozanat manfaatlardan kelib chiqish demakdir. Bu holat fon Shteyn nazariyasiga va bizning ommaviy manfaatni ishlab chiqish mumkin bo'lmagan yoki zarur bo'lmagan sohalarida xususiy manfaatlar o'rtasida murosaga erishish borasidagi qarashlarimizga mos keladi.

O'zbekistonni ilmiy-texnikaviy rivojlantirishning umumiy strategiyasini ishlab chiqishda umummilliy konsensusni shakllantirish zarurati jamiyatimiz uchun nihoyatda muhimdir. Shu bilan birga, iqtisodiyotni modernizatsiya qilish muammosini muvaffaqiyatli hal etish O'zbekistonni davlat sifatida saqlab qolishning zarur shartidir;

beshinchidan, O'zbekistonning siyosiy manfaatlari. Bu qayerda bo'lishidan qat'i nazar, fuqarolarning erkinliklari, huquqlari, qadr-qimmati va farovonligini himoya qilishdir. Bu real islohotlarni amalga oshirish uchun tashqi siyosiy shart-sharoitlarni yaratish va hozirgi voqelikka mos keladigan yangi siyosiy tizimni shakllantirishdir. Bu O'zbekiston hududida yashovchi millatlarning qayta tiklanishi faqat madaniy-milliy muxtoriyat orqali, davlat-hududiy tamoyilga

asoslangan yagona davlat doirasida kechishi mumkinligini anglashdir. Bundan tashqari, O'zbekiston siyosiy arboblarning vazifasi davlatimiz milliy manfaatlarini boshqa davlatlar manfaatlari bilan uyg'un holda topish va shu bilan birga Respublika milliy manfaatlarini hech kimning qurboniga aylantirmasdan himoya qilishni ta'minlashdan iboratdir.

Biroq, bu manfaatlarni anglash va amalga oshirishning rad etib bo'lmaz ahamiyatiga qaramay, bu ro'yxatda ular faqat ideal intilishlar bo'lib qoladigan va bundan ortiq bo'lmagan narsalar yo'q.

Eng muhim davlat manfaati esa insonning o'zi. Ya'ni, O'zbekistonga «yangi buyuk maqsadlar yo'lida o'zini yangicha, yangicha ruhda barpo etadigan» yangi inson kerak. Bu fikr Prezident Shavkat Mirziyoyevga tegishli, ammo u dunyoning o'zi kabi qadimiydir. Uni Konfutsiy va Suqrot, faylasuf va davlatshunos olimlarimiz Navoiy, Qoshg'ariy, Bobur, Abulg'azi Bahodirxonlar himoya qilganlar. Bugun esa bu yo'nalishda anglash va harakat qilish, ehtimol, O'zbekiston milliy davlat sifatida borishi kerak bo'lgan yagona yo'l ekanligini tushunish kerak.

Ishni, garchi tarixiy jihatdan asoslangan bo'lsa-da, siyosiy shakllarni (demokratiya, unitar tuzum o'rnatish va shu kabilarni) o'zgartirishdan emas, balki insondan boshlash kerak, chunki o'nlab yillar davomida g'ayriinsoniy hayot kechirish natijasida buzilgan odamlarning ongi ularni tushunishga va shu manfaatlar yo'lida harakat qilishga yo'l qo'ymaydi. O'n yoki yigirma yil ichida uni tuzatish mumkinligiga umid yo'q. Buning uchun hech bir avlod o'tmasligi kerak, insonni tuzatish uchun to'g'ri ta'lim tizimini yaratishning o'zi kifoya, deb o'ylaydiganlar esa L. fon Shteyn kabi yanglishadilar.

Bu yerda gap nafaqat ta'limda, balki aynan tarbiyada ham. O'zbekiston o'zbek ma'naviy xarakterining yangi, predmetli tarbiyasiga muhtoj; faqat «ta'lim»ga emas, chunki ta'limning o'zi ruhdan, vijdondan, e'tiqoddan, fe'l-atvordan ajralgan holda xotira, ziyraklik va amaliy ko'nikmalar ishidir. Tarbiyasiz berilgan ta'lim insonni shakllantirmaydi, balki uni jilovsizlantiradi va buzadi, chunki u ma'naviyatsiz, vijdonsiz, iymonsiz va xaraktersiz bo'lgan odamga hayot uchun foydali imkoniyatlarni, texnik ko'nikmalarni beradi va ularni suiiste'mol qila boshlaydi. Savodsiz, lekin vijdonli oddiy odam vijdonsiz savodxon odamga qaraganda yaxshiroq odam va yaxshiroq fuqaro ekanligini, e'tiqod, or-nomus va vijdondan tashqaridagi rasmiy «ma'rifat» milliy madaniyatni emas, balki tuban sivilizatsiyaning buzuqligini vujudga keltirishini uzil-kesil aniqlash va tan olish kerak.

Bugungi O'zbekistonda milliy tarbiyaning yangi tizimini ishlab chiqish zarur, xususan:

– davlat g'oyasini shakllantirish va amalga oshirish: Vatanga xizmat qilish, vatanparvarlik, armiyani hurmat qilish; milliy qadriyatlarni shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yish; shaxsiy manfaatni kurashda emas, balki murosada qondirish;

– xalq hayotida adolatning qadr-qimmatini va zarurligini tushunishni tarbiyalash, lekin uni hayotning oliy qadriyati va davlatning pirovard maqsadi sifatida ideallashtirmaslik;

– boshqalarda o‘zini sevishni o‘rgatish;

– pozitiv huquqni xalqqa yaqinlashtirish;

– mulkka qaramlikni emas, balki uni hurmat qilishni tarbiyalash;

– har bir kishida o‘zining oliy maqsadi mulkka ega bo‘lish emas, balki ma’naviy o‘z-o‘zini rivojlantirish ekanligini anglashni rivojlantirish.

Biroq kimki bu islohotlarni boshqalarga nisbatan amalga oshiradigan bo‘lsa, avvalo, ularni o‘zida amalga oshirishi va o‘z xulq-atvori bilan ularning to‘g‘riligi va zarurligini isbotlashi lozim.

Siyosiy shakllarning (xususan, davlat shaklining) huquqiy ong darajasiga muvofiqligi jihatiga kelsak, bu yerda quyidagilarni ta’kidlash zarur. Ijtimoiy davlat g‘oyasi (siyosiy shakllarning maqbul huquqiy ongga muvofiqligi ma’nosida) istalgan va haqiqiy o‘rtasidagi muvozanatni aks ettirganligi sababli, hamma narsani tezda yaxshi tomonga o‘zgartirish haqidagi xomxayollarga berilmaslik va shu bilan birga, mavjud huquqiy ongdan kelib chiqib, biror narsani o‘zgartirib bo‘lmasligi haqidagi fikrni yengib o‘tish uchun uni amalga oshirish uchun tarbiyaviy tadbirlardan tashqari boshqa bir qator tadbirlar ham zarur.

Huquqiy ong darajasini aniqlash har qanday islohotlarning boshlanishida birinchi va zarur bosqich bo‘lishi kerak, toki ular anglab yetilsin va zarurat sifatida qabul qilinsin. So‘ngra birinchisining ikkinchisidan ustuvorligi zarurligini aniqlash maqsadida davlat manfaati va xususiy manfaatni taqqoslash amalga oshiriladi: agar bunday zarurat bo‘lmasa, mumkin bo‘lgan murosani aniqlash maqsadida qarama-qarshi xususiy manfaatlarni taqqoslash lozim. Qonun loyihalarini ishlab chiqish faqat ushbu ustuvorlikni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

Mavjud huquqiy ong oqimida nodemokratik, huquqqa zid deb tan olinishi mumkin bo‘lgan islohotlar ham xalq huquqiy ongida doimo o‘zini oqlaydi. Butun tarixiy o‘tmishimizni hisobga olib, milliy manfaatlar haqida gap ketganda G‘arbga qarab mo‘ljal olishni bas qilish kerak.

Bundan tashqari, modomiki, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyada «ijtimoiy davlat» deb e’lon qilingan ekan, ijtimoiy davlat g‘oyasiga amal qilish uni rasman tavsifiy tushunishdan (1-modda) voz kechishni, shuningdek, Konstitutsiyada inson va davlatning teng huquqliligini mustahkamlashni talab etadi. Aks holda davlat o‘z fuqarosi oldida hamma joyda va hamma narsada qarzdor bo‘lib qoladi, fuqaro esa, asosan, faqat huquqlarga ega bo‘lib, o‘z davlat vazifalarini bajarishga befarq qaraydi.

Bizga e’tiroz bildirishlari mumkinki, bugungi kunda inson va fuqaroning huquq va erkinliklari ommaviy manfaatlar yo‘lida poymol qilinmoqda va faqat konstitutsiyada inson qadri bilan huquqiy ittifoq qadri o‘rtasidagi nisbatning bunday mustahkamlanishi har kimning huquqlarini kafolatlash imkonini beradi. Biroq, bu xato qarash. Ommaviy manfaat sifatida

ko'rsatiladigan narsa ko'pincha bunday bo'lmaydi, chunki u shaxsan o'zi uchun u yoki bu manfaatlarni xohlaydigan ma'lum bir shaxslar guruhining xususiy manfaati bilan yashiringan bo'ladi.

Fikrimizcha, bugungi kunda nafaqat nazariyada, balki qonunchilikda ham oqilonaligi tarixan oldindan belgilab qo'yilgan milliy manfaatlarni aks ettirish zarur. Buni shunday qilish kerakki, qonun orqali ular har bir kishining ongiga kirib borsin, haqiqatan ham uning manfaatlariga aylansin. Shuning uchun ham vatanparvarlik yo'lida bizga zo'rlab tiqishtirilgan shaxsiyatparastlikka yo'l qo'ymaslik uchun O'zbekiston Konstitutsiyasiga o'zgartirishlar kiritish talab etiladi.

So'ngra, agar ijtimoiy davlat davlat shaklining fuqarolar huquqiy ongiga muvofiqligi bilan belgilansa, O'zbekiston esa Konstitutsiya bo'yicha ijtimoiy davlat bo'lsa, Konstitutsiyada belgilangan shakllarni hisobga olgan holda har bir fuqaroning huquqiy ongi darajasi qanday bo'lishi kerak?

Bu yerda bir izoh zarur. Modomiki, biz muayyan davlat haqida gapirar ekanmiz, mavjud huquqiy ongga yo'naltirilgan davlat shakli boshqa tashqi shart-sharoitlarni ham hisobga olishi lozim: hudud va uning o'lchamlari; aholi zichligi; davlatning vazifalari; mamlakatning xo'jalik vazifalari; mamlakatning milliy tarkibi; xalqning diniy mansubligi; mamlakatning ijtimoiy tarkibi; xalqning madaniy darajasi; xalq xarakterining turmush tarzi.

O'zbekiston Konstitutsiyaning 1-moddasiga muvofiq respublika boshqaruv shakliga ega bo'lgan ishonchli, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlatdir.

Demokratik siyosiy rejimdan boshlaymiz. Demokratiya davlat tuzumi bo'lib, unda hokimiyat korporativ o'zini o'zi boshqarish tamoyili asosida tashkil etiladi, demak, demokratiya yuqori darajadagi huquqiy ongni talab qiladi, aks holda u oxlokratiyaga aylanadi. Yuksak darajadagi huquqiy ongga ega bo'lgan inson o'z davlati hayotida hamma narsa bilan – «jismoniy mehnat, harbiy qiyinchiliklar, burch hissi, qonunlarni bajarish» bilan ishtirok etadi, u saylovlarda faol bo'ladi, lekin bu faollik befarq ovoz berish emas, balki umumiy farovonlikka ongli intilishdir. Bundan tashqari, demokratiya uchun inson mas'uliyatli bo'lishi, qonunga bo'ysunish irodasiga ega bo'lishi, o'zining va boshqalarning vakolatlari, majburiyatlari va taqiqlarini saqlay olishi, zarur siyosiy tajribaga ega bo'lishi kerak.

Shuni ishonch va taassuf bilan ta'kidlash mumkinki, bugungi kunda O'zbekistonda huquqiy ongning bunday darajasiga ega bo'lgan odamlar kam topiladi. Saylovlardagi passiv ishtirok ham, «qayerga burilsang, o'sha tomonga chiqib ketadigan qonun» munosabati ham, soliqlardan qochishning «kulrang» sxemalari ham, o'z-o'zini takomillashtirish vositasi emas, balki hokimiyat o'lchovi sifatida mulkka bo'lgan munosabat ham va boshqalar buning tasdig'idir.

Biz o'zimizni o'zimiz boshqarishga emas, balki kuchli hokimiyat qo'liga topshirishga tayyormiz (huquqiy ongning bunday darajasida bu yomon emas, bundan tashqari, bu o'zbek davlatchiligi an'analarini ham aks ettiradi). Yetmish yillik erkin sadoqat, davlat mas'uliyatiga barham berish O'zbekiston hududidagi milliy davlatlarda mavjud bo'lgan xalq hokimiyatchiligining barcha hayotiy asoslariga putur yetkazdi.

Kommunistik mafkura ruhida tarbiyalangan kishilar avlodi 1993-yilda rasman «demokratiya»ga kirgach, unga tayyor emas edi va tayyor bo'lishi ham mumkin emas edi: demokratiyaning barcha ma'naviy va ijtimoiy asoslari, demokratiya uchun tarbiyalanganlarning yangi avlodi esa hali voyaga yetmagan edi. Shuning uchun bugungi kunda bizga demokratik yo'nalish rejimi (mo'tadil avtoritarizm) yaqinroq.

Bunday rejimning muqarrarlari va zarurligini xolisona e'tirof etish talab etiladi. Ammo bu tuzum ham tarixiy, ham amaliy jihatdan xalq ongi tomonidan oqlanadi, buning ustiga fojiali o'tmish hali xotirada va bu tuzumning totalitarizmga aylanib ketishiga yo'l qo'ymaydi. Uning vazifasi barqarorlik va huquq-tartibot o'rnatilishiga ko'maklashishi, erkinlik, huquqiy ong o'sishi uchun pog'ona bo'lishi, davlatni mustahkamlashga izchil xizmat qilishi bilan o'zini oqlaydi. Shu bilan birga, u bevosita hokimiyat tepasida turgan shaxsning shaxsiy fazilatlarini va huquqiy ongiga bog'liq.

Huquqiy davlat. Demokratik tamoyillar asosida qabul qilingan qonunlar oldida hamma teng va mas'ul bo'lgan, hech kim qonundan ustun turmaydigan davlatdir. Butun davlatda qonun ustuvorligi, hokimiyatlar bo'linishi, shaxs va davlatning o'zaro mas'ulligi, inson huquq va erkinliklari himoyasi o'rnatildi.

Respublika. Konstitutsiyaga ko'ra respublika bo'lgan O'zbekiston faqat unga xos bo'lgan o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Bunda o'zbek hokimiyat tizimining va mamlakat Prezidenti maqomining hech bir klassik shaklga xos bo'lmagan o'ziga xos xususiyati ta'kidlanadi:

– «tiyib turish» va «muvozanat» tizimi shunday tuzilganki, u, bir tomondan, Prezident maqomini, ikkinchi tomondan, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati tuzilmalarini rasmiylashtiradi. Ushbu tizim, ma'lum ma'noda, tashqi xarakterga ega, chunki uning butun majmuasi hal qiluvchi darajada prezident hokimiyatining tarkibiy tuzilishi va qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati tuzilmalari o'rtasida joylashgan bo'lib, bu O'zbekiston Respublikasi Prezidentiga davlat hokimiyatining boshqa tuzilmalari faoliyatini deyarli bir tomonlama nazorat qilish imkonini beradi;

– davlat boshqaruvining o'zbek shaklida bir vaqtning o'zida respublika boshqaruvining prezidentlik, parlamentar va prezidentlik-parlamentar shakllari elementlarining uyg'unlashuvi

O'zbekistonda hokimiyatlar bo'linishi mexanizmining o'zi faoliyat ko'rsatishining o'ziga xos emasligini belgilab berdi.

Bu xususiyatlarni hisobga olish ko'pgina olimlarga O'zbekiston boshqaruv shakliga ko'ra o'tish davridagi prezidentlik respublikasi yoki hatto superprezidentlik respublikasi, degan xulosaga kelish imkonini beradi.

Demak, prezidentlik respublikasi bo'lgan O'zbekiston fuqarolarining huquqiy ongi ham o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lishi kerak.

Boshqaruvning ikki shakli – monarxiya va respublikaning maxsus tadqiqotlarida huquqiy ongdan tashqari, faqat oliy davlat organining huquqiy holatiga asoslanib, bir shaklni boshqasidan ajratib bo'lmaydi, degan xulosaga kelindi.

Dunyoviy davlat – bu din davlat hokimiyati va boshqaruvidan ajratilgan, boshqaruv diniy qoidalar asosida emas, balki fuqarolik huquqi asosida amalga oshiriladigan, qarorlar diniy tamoyillarga asoslanmaydigan davlatdir. Hech bir din yoki mafkura davlat tomonidan majburan o'rnatilmasligi, ular davlatdan ajratilganligi belgilab qo'yildi.

Ta'kidlash joizki, dunyoviy davlatda din davlat va siyosatdan ajratilgan bo'lsa-da, jamiyatdan ajratilmagan.

Ijtimoiy davlat. Bu har bir fuqaroning munosib hayot sifati va darajasiga erishish, ijtimoiy tengsizlikni yumshatish va muhtojlarga yordam berish maqsadida ijtimoiy adolat tamoyillariga muvofiq moddiy boyliklarni adolatli taqsimlashga qaratilgan davlat modelidir.

Prezident Shavkat Mirziyoyev 2021-yil 7-dekabr kuni O'zbekiston Konstitutsiyasi qabul qilinganining 29 yilligi munosabati bilan yo'llagan tabrigida «...hozirgi vaqtda O'zbekiston ijtimoiy davlat va adolatli jamiyat qurish sari dadil bormoqda. Shu bois, «Yangi O'zbekiston – ijtimoiy davlat» degan tamoyilni konstitutsiyaviy norma sifatida mustahkamlash vaqti keldi, deb o'ylayman», «Ijtimoiy davlatda ehtiyojmand aholini uy-joy bilan ta'minlash, yashash uchun zarur bo'lgan eng kam miqdordagi iste'mol tovarlari bilan ta'minlash nazarda tutiladi. Inson va uning oilasi munosib hayot kechirishi uchun ish haqi, bandlik, xavfsiz mehnat sharoiti va kambag'allikni qisqartirish talab etiladi.

Shu bilan birga, ishsizlikdan himoya qilish, kafolatlangan sifatli ta'lim, malakali tibbiy xizmat, barcha uchun teng imkoniyatlar, oila, bolalar, ayollar, keksalar, nogironlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash ham ijtimoiy davlatning asosiy vazifalaridir.

Bundan tashqari, hayotiy resurslar – ichimlik suvi, tabiiy gaz, elektr energiyasi, transport va boshqa qulayliklar bilan ta'minlash, majburiy mehnatni taqiqlash ijtimoiy davlatda muhim o'rin tutadi.

Bir so'z bilan aytganda, ijtimoiy davlatda hech kim chetda qolmaydi, hech kim o'z muammolari bilan yolg'iz qolmaydi», – degan edi.

Ijtimoiy davlatning funksiyalari (1) ijtimoiy himoyalanmagan yoki muhtojlarni qo'llab-quvvatlash; (2) ishsizlikka qarshi kurashish; (3) tadbirkorlarga yordam berish; (4) aholi bandligi va daromadlarining barqaror o'sishini ta'minlash;

(5) ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy xizmatlar, ma'naviy va madaniy rivojlanishdan foydalanish imkoniyatini ta'minlash; (6) jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikni yumshatish, ne'matlarni qayta taqsimlash orqali munosib turmush sharoitlarini yaratish.

Ijtimoiy davlatning belgilari: (1) sifatli ta'lim, malakali va maqbul tibbiy xizmat; (2) ijtimoiy yo'naltirilgan iqtisodiyot; (3) rivojlangan fuqarolik jamiyati;

(4) ijtimoiy davlat dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish; (5) davlatning barcha uchun munosib turmush sharoitlarini, ijtimoiy himoyani va shaxsning o'zini o'zi anglashi uchun teng boshlang'ich shart-sharoitlarni ta'minlash bo'yicha maqsadlarini tasdiqlash; (6) fuqarolar oldidagi ijtimoiy mas'uliyat; (7) ijtimoiy sohaga yuqori to'lovlar; (8) jamiyat hayotini tartibga solishning rivojlangan tizimi; (9) byudjetdan ijtimoiy to'lovlarning mavjudligi; (10) ijtimoiy himoya, ijtimoiy ta'minot va bandlikning davlat tizimlarining mavjudligi; (11) jamiyatning istisnosiz muhtoj a'zolari uchun ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning hammabopligi;

(12) davlatning fuqarolar farovonligi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishi.

O'zbekiston Konstitutsiyasida mustahkamlab qo'yilgan davlat shaklini O'zbekiston fuqarolarining huquqiy ongi bilan qiyoslashning umumiy yakuni, bizningcha, O'zbekiston Respublikasi hozircha ijtimoiy davlat emasligiga ishonitiradi. Undagi siyosiy shakllar (davlat shakli, qonunchilik va h.k.) ideal huquqiy ongga yo'naltirilgan, binobarin, real huquqiy ongga adekvat emas, uning darajasi bugungi kunda yetarlicha pastligicha qolmoqda. Shuning uchun ijtimoiy davlat g'oyasini amalga oshirishning aniq-real, ideal va optimal shakli doirasida O'zbekistonni ijtimoiy davlat sifatida e'tirof etib bo'lmaydi.

Foydalanilgan dabiyyotlar ro'yxati:

1. Аристотель. Политика / пер. с греч. А. Ф. Лосева. — М.: Мысль, 1994. — С. 484.
2. Закс В. Л. Э. Фромм. Пути из больного общества // Право и политика. — 2000. — № 7. — С. 45–57.
3. Ильин И. А. О монархии и республике // Вопросы философии. — 1991. — К. 4. — С. 123, 127–130, пит. по: Теория государства и права: Хрестоматия: В 2 т. / авт.-сост. В. В. Лазарев, С. В. Липень. — М.: Юристъ, 2001. — Т. 2. — С. 474–475.
4. Конфуций. Луньюй (Изречения) // Конфуций / сост. В. В. Юрчук. — Минск: Современное слово, 2004. — С. 56.
5. Кожевников В. В. Правовая активность личности. — Омск: Юридический институт МВД России, 1997. — 256 с. — С. 31, 37.

6. Монтескье Ш.-Л. О духе законов / пер. с фр. В. Г. Бенашвили. — М.: Мысль, 1973. — С. 179.
7. Соглашение о создании Содружества Независимых Государств (Минск, 8 декабря 1991 г.) // Информационный вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ «Содружество». — 1992. — № 1. — С. 6.
8. <https://president.uz>
9. <https://vzglyad.uz>
10. <https://www.gazeta.uz>